

IRMA – SEN

Předmluva

V létě 1895 jsem měl v psychoanalytické péči jednu mladou dámu, která byla se mnou a mou rodinou ve velmi přátelském poměru. Pochopitelně, takové smíchání vztahů se může stát pro lékaře, a zejména pro psychoterapeuta, zdrojem nejrůznějších rozčilení **/Erregungen/**. Osobní zainteresovanost lékaře je větší, jeho autorita menší. Neúspěch by mohl ohrozit staré přátelství s příbuznými nemocného. Léčba skončila částečným úspěchem¹, pacientka se zbavila hysterické úzkosti **/Angst/**, nikoli však všech svých somatických symptomů. Nebyl jsem si tehdy ještě plně jistý ohledně kritérií, kterými se vyznačuje definitivní vyřízení hysterického chorobopisu, a očekával jsem od pacientky řešení **/Lösung/**, které jí nezdálo přijatelné. Za takovéto neshody jsme kvůli letním prázdninám léčbu přerušili. – Jednoho dne mě navštívil mladší kolega, jeden z mých nejbližších přátel, který pacientku – Irmu – a její rodinu navštívil na letním bytě. Zeptal jsem se ho, v jakém stavu ji našel, a dostal jsem odpověď: Je jí líp, ale ne úplně dobře. Vzpomínám si, že mě slova přítele Otty nebo ten tón, jímž je řekl, popudily. Měl jsem pocit, že v nich slyším výčitku, že jsem toho pacientce nasliboval příliš, a – právem či neprávem – jsem si Ottovo domnělé vyhranění se proti mně vysvětloval vlivem příbuzných pacientky, kteří, jak jsem předpokládal, nikdy mou léčbu neviděli rádi. Svůj trapný **/peinlich/** pocit jsem si ostatně neujasn timer, nijak jsem ho ani nevyjádřil.² Téhož dne večer jsem pak ještě sepsal Irmin chorobopis, s tím, že ho předám, jakoby k svému ospravedlnění, dr-ovi M., jednomu z našich společných přátel, který byl tehdy v našem kruhu osobností udávající tón. Následující noc (spíše až k ránu) jsem měl sen, který jsem si bezprostředně po probuzení zapsal.³

Sen z 23. na 24. července 1895

*Velká hala – mnoho hostů, vítáme je. – Mezi nimi Irma, kterou si hned беру stranou, abych jí, jaksi tím odpovídaje na její dopis, vytkl, že ještě nepřijala to „Lösung“ /„řešení“ a současně „roztok“/. Říkám jí: Jestli máš ještě nějaké bolesti, tak je to opravdu jen tvoje vina. – Odpoví: Kdybys věděl, jaké mám bolesti v krku, žaludku a břicho **/Leib/**⁴, celou mě to stahuje.⁵ – Vylekám se a prohlížím si ji. Vypadá bledá a odulá **/gedunsen/**⁶; napadá mě, že nakonec možná opravdu přehlížím něco organického. Vedu ji k oknu a dívám se jí do krku. Ona se přitom trochu zdráhá jako ženy, které nosí umělý chrup. Myslím si, že toho přece nemá zapotřebí. – Ústa se pak ostatně dobře otevřou, a vpravo nacházím velkou bílou skvrnu **/Fleck/**, a jinde zas vidím prapodivné řasnaté **/krausen/** útvary, které evidentně napodobují nosní mušle **/Nasemuscheln/**, rozsáhlé šedobílé strupy. – Rychle k sobě volám dr-a M., jenž vyšetření zopakuje a potvrdí... Dr. M. vypadá úplně jinak než obvykle; je velmi bledý, kulhá, na bradě nemá vousy... Ted' vedle ní stojí také můj přítel Otto, a přítel Leopold ji proklepává přes živůtek **/Leibchen/** a říká: Vlevo dole má ztemnění **/Dämpfung/**⁷, poukazuje také na infiltrovanou kožní partii na levém rameni (což i přes šaty cítím stejně jako on)... M. říká: Nepochybně je to infekce, ale to nic; přidá se ještě dysenterie a jed se vyloučí... Také*

¹ Tj. částečným neúspěchem.

² Tohle je nenápadná a zajímavá souvislost: znamená to, že svůj pocit vlastně poznáme až na základě výrazu ven, naší (behaviorální) reakce? Viz moje vstupní poznámky o zprávách docházejících nám do vědomí.

³ To je tedy ten první sen, který jsem podrobil zevrubnému výkladu.

⁴ To jsou ty somatické symptomy z Předmluvy? – „Břicho“ navrhuje, do značné míry oprávněně, O. Friedmann. Viz níže.

⁵ „es schnürt mich zusammen“: jako by ji škrtila, dusila šněrovačka.

⁶ Či „nateklá“, u O. Friedmanna „napuchlá“, u O. Vochoče „odulá“.

⁷ Jde o tzv. poklepové ztemnění.

okamžitě víme, kde se ta infekce vzala. Přítel Otto jí nedávno, když jí nebylo dobře, dal injekci obsahující nějaký propylový preparát, propylen ... kyselinou propionovou... trimethylamin (jehož vzorec vidím před sebou tučně vytištěný)... Takové injekce se nedávají tak lehkovážně... Ani ta stříkačka nebyla pravděpodobně čistá.

Tento sen má před mnoha jinými sny jednu přednost. Je ihned jasné, na jaké události předchozího dne navazuje a jaké téma pojednává. O tom informuje předmluva. Zpráva, kterou jsem dostal o Irmině stavu od Otty, chorobopis, na němž jsem pracoval až hluboko do noci, to pak zaměstnávalo moji duševní činnost také během spánku. Ale navzdory tomu, ani ten, kdo předmluvu četl a kdo se seznámil s obsahem snu, by nemohl tušit, co ten sen znamená. Ani já sám to nevím.⁸ Překvapují mě symptomy nemoci, na které si mně Irma ve snu stěžuje, protože to nejsou ty, na něž ji léčím. Usmívám se nad nesmyslnou injekcí s kyselinou propionovou a nad útěchou ze strany dr-a M. Sen se mi zdá, když se přibližujeme k jeho konci, temnější a stěsnanější než na svém začátku. Abych se dozvěděl význam toho všeho, musím se odhodlat k zevrubné analýze. (S. 123-125)

Analýza

Hala – mnoho hostí, vítáme je. Bydleli jsme onoho léta na Bellevue, v osaměle stojícím domě na jednom z vršků, které se přimykají ke Kahlenbergu.⁹ Dům, jenž byl původně určen, aby sloužil jako zábavní podnik /*Vergnügungslokal*/, měl nezvykle vysoké prostory, podobné halám.¹⁰ Právě na Bellevue se mi tento sen také zdál, a to pár dní před narozeninami mé ženy. Předchozí den vyslovila má paní očekávání, že k nám na její narozeniny přijde na návštěvu několik přátel, mezi nimi také Irma. Můj sen tedy anticipuje tuto situaci: jsou narozeniny mé ženy, a vítáme mnoho lidí, mezi nimi Irmu, jakožto hosty v té velké hale na Bellevue.

Vyčítám Irmě, že nepřijala „Lösung“; říkám jí: Jestli máš ještě bolesti, tak je to opravdu jen tvoje vina. To bych jí byl mohl říct i v bdělém stavu, nebo jí to i řekl. Zastával jsem v tehdejší době názor (později jsem zjistil, že je nesprávný), že se moje úloha vyčerpává tím, že nemocným sdělím skrytý smysl jejich symptomů¹¹; jako bych nebyl už zodpovědný za to, jestli toto řešení /*Lösung*/, na němž závisí úspěch léčby, potom přijmou. Jsem ale tomuto, nyní už šťastně překonanému, omylu, vděčen za to, že mi ulehčil existenci v době, kdy jsem i při své nevyhnutelné ignoranci měl za povinnost dosahovat léčebných úspěchů.¹² – Všimnu si ale ve větě, kterou Irmě ve snu říkám, že především nechci nést vinu na bolestech, které u ní ještě přetrvávají. Pokud je to vlastní vina Irmy, pak to nemůže být vina moje. Měl by se tedy záměr snu hledat v tomto směru?

Irminy stížnosti; bolesti v krku, bříše /Leib¹³/ a žaludku, stahuje ji to. Bolesti v žaludku patřily ke komplexu symptomů mé pacientky, ale nestály moc v popředí; stěžovala

⁸ Freud zde samozřejmě zpřítomňuje svou neznalost před rozbořem: na jeho konci ví.

⁹ „Kahlenberg“ je doslovně „Lysá hora“. Zalesněný „Venus’ Hügel“ je Venušin pahorek.

¹⁰ Freud se zde věnuje zvláštním detailům, už od osamělého domu a „Lysé hory“, které nebyly nutné: zaznívá snad jejich echo ve snu samém? Nebo ten „lokál na potěšení“ (zábavní podnik), co to má být? Nemá to nějakou konotaci bordelu? Není místo, „Lokal“, mužského potěšení vagína? A není foneticky „Lokal“ blízko ke „Kloake“?

¹¹ K tomu se musí dostat sám pacient, přes namáhavou perlaboraci, „Durcharbeitung“ jednotlivých k symptomu vedoucích událostí; dál hraje samozřejmě „přenos“.

¹² Myslí se patrně následovně: když se úspěch nedostavil, mohl si Freud říct, že postupoval myšlenkově správně a že by se byl úspěch dostavil, kdyby nebyl pacient tak zatvrzelý; takže tento Freudův omyl podporoval jeho sebejistotu v metodě analýzy, a to i tehdy, kdyby se byl analytik spletl dokonce v obsahu výkladu, nejen v *pragmatické* stránce (zabezpečit přijetí řešení pacientem, přenosové otázky).

¹³ „Leib“ je i celkové tělo; dále tzv. život: dítě se nosí „im Leibe“, „pod srdcem“. Tady to tedy téměř vypadá, že si Irma stěžuje *od shora dolů*: krk, torzo (pokryté „živůtkem“), pak ještě níž žaludek.

si spíš na pocity nevolnosti /**Übelkeit**/¹⁴ a hnusu /**Ekel**/. Bolesti v krku, uvnitř těla /**im Leib**/, šnůry /**Schnüren**/¹⁵ v hrdle u ní nehrály téměř žádnou roli. Divím se, proč jsem se ve snu rozhodl pro tento výběr symptomů, ale v tomto okamžiku na to nemohu přijít.

Vypadá bledá a odulá /**gedunsen**/.¹⁶ Má pacientka byla vždycky růžolící /**rosig**, růžová/. Předpokládám, že se jí tady podsouvá jiná osoba.

Vylekám se při myšlence, že jsem přece jen přehlédl organickou afekci. Jak mi každý rád uvěří, to je nikdy nemizející úzkost specialisty, který vídá téměř výhradně neurotiky a je zvyklý převádět na hysterii tolik projevů, jež ostatní lékaři ošetřují jakožto organické. Na druhé straně se mi vkrádá – nevím, odkud – lehká pochybnost, zda je můj úlek úplně upřímný. Pokud jsou Irminy bolesti organického původu, pak opět nejsem povinen je vyléčit. Moje léčení přece odstraňuje jen hysterické bolesti. Připadá mi to tedy vlastně tak, jako bych si snad chybu v diagnóze přál; tím by se odstranila i výčitka, že šlo o neúspěch.

Vedu ji k oknu a dívám se jí do krku. Ona se přitom trochu zdráhá jako ženy, které nosí umělý chrup. Myslím si, že toho přece nemá zapotřebí. U Irmy jsem nikdy neměl důvod, abych jí inspektoval ústní dutinu.¹⁷ Děj ve snu mně připomíná prohlídku, která se odehrála před nějakou dobou; jedna guvernanka nejprve dělala dojem mladistvé krásky, ale při otevírání úst se snažila různými způsoby ukrýt chrup. Na tento případ navazují jiné vzpomínky na lékařská vyšetření a na malá tajemství, která se přitom, k potěšení ani jedné ze stran, odhalí. – *Toho přece nemá zapotřebí*, je asi především kompliment Irmě; tuším ale ještě jiný význam. Když se dělá analýza podrobně, člověk sám cítí, jestli už vyčerpal všechny skryté myšlenky nebo ještě ne. Způsob, jak Irma stojí u okna, mi náhle připomene jiný zážitek. Irma má důvěrnou /**intime**/ přítelkyni, které si velmi vysoko cením. Když jsem ji jednou večer navštívil, našel jsem ji v situaci reprodukované snem, u okna, a její lékař, tentýž dr. M., prohlásil, že má difterický povlak. Osoba dr.-a M. a povlak se pak ještě vrátí v pokračování snu. Teď mě napadá, že se mi v posledních měsících dostalo všemožné důvodů, abych o této dámě předpokládal, že je také hysterická. Ano, Irma sama mi to prozradila. Co ale vím o jejích stavech? Právě to, že trpí na hysterické svírání /**Würgen**/¹⁸ jako moje Irma ve snu. Nahradil jsem tedy ve snu svoji pacientku její přítelkyní. Teď si vzpomínám, že jsem si často pohrával s představou, že také tato dáma by po mě mohla požadovat /**in Anspruch nehmen**/, abych ji osvobodil /**befreien**/ od jejích symptomů.¹⁹ Pak jsem to ale sám považoval za nepravděpodobné, neboť má velmi zdrženlivou povahu. *Zdráhá se*, jak to ukazuje sen. Jiné vysvětlení by bylo, že *toho nemá zapotřebí*; prozatím skutečně ukázala, že je dostatečně silná na to, aby své stavy zvládala bez cizí pomoci. Teď už zbývá jen několik rysů, které nemohu umístit ani pod Irmu, ani pod její přítelkyni: *bledá, odulá, falešné zuby*. Falešné zuby mě přivedly k oné guvernance; teď cítím, že jsem v pokušení se spokojit se *špatnými zuby*.²⁰ Potom mě napadne jedna osoba, na kterou mohou uvedené rysy narážet. Ani ona není mou pacientkou, a ani bych ji za pacientku nechtěl mít, neboť jsem si všiml, že se přede mnou stydí /**geniert**/, a nepovažuji ji za povolnou pacientku. Většinou je bledá, a

¹⁴ Když je člověku „übel“, tak je mu často na zvracení.

¹⁵ Také by to šlo přeložit jako „šněrování“, stahování. Zvláštní, že to Freud přiděluje spíš *krku*, když z textu jsem měl dojem, jako by měla stažené, škrcené *tělo* či *břicho* (Leib).

¹⁶ Možná to není nic nechutného, ale jakási „naducanost“.

¹⁷ Ústní dutina je nejméně intimní místo; lehké ženy (viz třeba film „Pretty Woman“) mají dokonce zásadu nelíbat (po polibku prý může dojít k zamilování); vagína zjevně tak zavazující není.

¹⁸ Doslova „škrceň“, rozhodně nikoli „dávění“, jak se domnívá O. Friedmann (na s. 99) a O. Vochoč (na s. 128).

¹⁹ Dělá to trochu dojem vysvobození zakleté princezny, která má na hrdinu, zachránce nárok („Anspruch“). A on zas zpětně, za to, na ni.

²⁰ U Friedmanna erratum: opakuje, že „s falešnými zuby“ (s. 99). – Není však jasné, spokojit se se špatnými zuby u koho? U Irminy přítelkyně vpředu nebo u své manželky bezprostředně poté? Asi u té druhé.

když se jí jednou dařilo obzvlášť dobře, byla naducaná /**gedunsen**/.²¹ Svou pacientku Irmu jsem tedy srovnal s dvěma osobami, které by se rovněž zdráhaly léčení. Co to může mít za smysl, že jsem ji ve snu vyměnil za její přítelkyni?²² Asi ten, že bych ji rád vyměnil; ta druhá u mě buď vzbuzuje silnější sympatie, nebo mám vyšší mínění o její inteligenci.²³ Mám totiž Irmu za nerozumnou, když nepřijímá moje řešení /**Lösung**/. Ta druhá by byla chytřejší, spíše by se tedy podrobila. *Ústa se pak ostatně dobře otevřou*; vyprávěla by víc než Irma.²⁴ *Co vidím v krku: bílou skvrnu a strupovité nosní mušle*. Bílá skvrna upomíná na difterii²⁵, a tím také na Irminu přítelkyni, ale kromě toho též na těžké onemocnění mé nejstarší dcery téměř před dvěma roky a všechnu hrůzu té zlé doby. Strupy na nosních mušlích upozorňují na starost o mé vlastní zdraví. Bral jsem tehdy často kokain, abych jím potlačil nepříjemná zduření nosu, a před několika dny jsem se dozvěděl, že si jedna pacientka, která to dělala po mně, přivodila rozsáhlou nekrózu nosní sliznice. Doporučování kokainu, které vyšlo v r. 1885 ode mě, mi vyneslo těžké výtky. Jeden drahý, už v r. 1895 zesnulý přítel si abúzem tohoto prostředku uspíšil svůj skon.

Rychle k sobě volám dr-a M., jenž vyšetření zopakuje. To by prostě odpovídalo postavení, jež mezi námi M. zaujímal. Ale slovo „rychle“ je dost nápadné na to, aby si vyžádalo speciálního vysvětlení. Připomíná mi jeden smutný lékařský zážitek. Jednou jsem opakovaným předepisováním prostředku, jenž tehdy ještě platil za neškodný (sulfonal), vyvolal u jedné pacientky těžkou intoxikaci, a obrátil jsem se pak co nejrychleji k staršímu a

²¹ *Od této třetí osoby se také dá odvodit dosud neobjasněná stížnost na bolesti v břiše. Jedná se samozřejmě o mou vlastní ženu; bolesti v břiše mě upomínají na jednu ze situací, při kterých se mi její stydlivost vyjevila. Musím si přiznat, že s Irmou a se svou paní v tomto snu nezacházím moc laskavě, ale budiž na mou omluvu poznamenáno, že je obě poměřuji ideálem hodné, poddajné pacientky.*

²² A co dává s manželkou (Marthou)? Trojici žen.

²³ Ono to první někdy vede k závěru na to druhé. Freud tomu později říká „sexuální přecenění“, „sexuelle Überschätzung“.

²⁴ *Tuším, že výklad tohoto úseku není dotažen dost daleko na to, aby se dal sledovat veškerý skrytý smysl. Kdybych pokračoval ve srovnávání těch tří žen, dost bych se odchýlil. – Každý sen má přinejmenším jedno místo, na kterém je neprobadatelný, něco jako pupek, jehož prostřednictvím souvisí s nepoznaným. – Spíš to dělá dojem, že se do toho Freudovi nechce. Samotný obraz s „pupkem“ je zajímavý, ale jak se vlastně myslí? Sen jako novorozeně, a to má pupeční šňůru, která vede k tajemství matky, k tajemství zrození? Freud se k pupku snu vrátí ještě mnohem později na s. 549 (německého vydání): „V sebelépe vyložených snech musíme často nechat ve tmě nějaké místo, poněvadž si všimneme, že se tam zvedá uzel myšlenek snu, který se nedá rozmotat, který už ale ani nedodal k obsahu snu žádné příspěvky. To je potom pupek snu, místo, v němž sen nasedá na nepoznané /das Unerkannte/. Myšlenky snu, na které při výkladu narazíme, musí přece zcela všeobecně zůstat bez zakončení a vybíhají na všechny strany do síťovitého propletence našeho myšlenkového světa. Z hustšího místa tohoto pletiva se pak zvedá přání snu jako houba z mycelia.“ To stojí za dlouhou rozvahu. Je zjevné, že se k „pupku“ připojí ještě druhý obraz, obraz houby zvedající se z podhoubí: zda je k prvému ekvivalentní? Na první pohled ano, na druhý spíše ne: pod místem houby se podhoubí zahustí a vyrůstá zde přání snu či snové přání („Traumwunsch“), které má být hlavním smyslem snu v jeho funkci (funkce snu = splnit přání), zatímco uzel už nedodává k významu nic. Ale zase se v obojím případě hovoří o jakémsi zahuštění! – Samo vybíhání myšlenek bez zakončení bych si snad ještě dovedl představit: na konci by mohly být nějaké zdroje jiného než myšlenkového řádu, a sice řádu *vjemů*. Kdybych to převedl do kontextu lyriky, o mnoha básních lze říci, že pramení z nějaké výchozí situace, která je pak v básni rozepsána; takovou výchozí situací je třeba ve Verlainově slavné *Podzimní písni* ne obecně podzimní, ale speciálně *hřbitovní* scéna (což bohužel řada překladů vůbec nezaregistruje). Ale proti tomuto mému nápadu zase stojí fakt, že tato výchozí, abych tak řekl haiku-situace, podstatná je, a význam posouvá. – Tím se dostáváme k poslední nejasné věci: co by to mohlo být za místo, do kterého se Freudovi nechce, a o kterém tvrdí, že by na „přání snu“ stejně nic nezměnilo, v našem případě snu o injekci Irmě? Každopádně zatím ještě nevíme, jaký je smysl tohoto snu; ale lze si obecně představit, že ne všechny zdroje snu, ony konce v prázdnu ke snu vedoucí, by *hlavní* smysl („o čem to celé je, co se tím chce říct“) musely nutně ovlivnit, byť by byly sebekipantnější. – Aha, tak by se tedy mohlo myslet ono zahuštění mycelia pod houbou: jako průsečíková účast na hlavním smyslu!*

²⁵ Z řady nemocí zde zaznívají homofonicky podobné „difterie“ (záškrt) a „dysenterie“ (úplavice, onemocnění s průjmem).

zkušenějšímu kolegovi o pomoc /um **Beistand**/²⁶. Že míním opravdu tento případ, potvrzuje jedna vedlejší okolnost. Ona nemocná, která intoxikaci podlehla, měla stejné jméno jako moje nejstarší dcera.²⁷ Až doteď jsem na to nikdy nepomyslel; teď mi to připadá téměř jako odplata osudu. Jako by nahrazování osob mělo pokračovat v jiném smyslu²⁸; tato Mathilda za onu Mathildu; oko za oko, zub za zub. Jako bych schválně vyhledával všechny příležitosti, na jejichž základě si mohu vyčítat nedostatečnou svědomitost lékaře.

Dr. M. je bledý, kulhá, na bradě nemá vousy. Na tom je pravda to, že si jeho přátelé často dělají starost, jak špatně vypadá. Oba další rysy musí patřit nějaké jiné osobě. Napadá mě můj starší bratr, který žije v cizině a který si holí bradu; tomu, pokud si to pamatuji správně, se M. ve snu silně podobal. O něm došla před několika dny zpráva, že kvůli artritickému onemocnění kyčle kulhá. Musí to mít nějaký důvod, že obě osoby ve snu slévám do jedné. A skutečně si vzpomínám, že jsem byl proti oběma rozladěn z podobného důvodu. Oba totiž odmítli jistý návrh, který jsem jim v poslední době předložil.²⁹

Teď vedle nemocné stojí můj přítel Otto, a přítel Leopold ji prohlíží a nachází dole vlevo nějaké přidušení. Můj přítel Leopold je také lékař, a Ottův příbuzný. Protože praktikují ve stejné specializaci, osud z nich udělal konkurenty, které člověk neustále srovnává. Oba byli léta mými asistenty, když jsem ještě vedl veřejnou ordinaci pro nervově nemocné děti. Ke scénám, jako je ta reprodukována ve snu, tak docházelo často. Mezitím, co jsem debatoval s *Ottou* o diagnóze, *Leopold* dítě znovu vyšetřil a přispěl neočekávanou věcí k rozhodnutí. Panoval mezi nimi podobný rozdíl v povaze jako mezi inspektorem *Bräsigem* a jeho přítelem *Karlem*.³⁰ Jeden se vyznačoval svou „Fixigkeit“³¹, druhý byl pomalý, rozvláčný, ale důkladný. Když ve snu proti sobě stavím *Ottu* a obezřelého *Leopolda*, tak zjevně pro to, abych *Leopolda* vyzdvihl. Je to podobné srovnání jako to výše, mezi nepoddajnou *Irmou* a její patrně chytřejší přítelkyní. Všimnu si teď ve snu i jedné z kolejí, po kterých ve snu běží spojování myšlenek: od nemocného dítěte k dětské nemocnici. – *Ztemnění vlevo dole* na mě dělá dojem, že by mohlo odpovídat všem detailům jednoho případu, kdy mě *Leopold* šokoval svou důkladností. Kromě toho mi tane na mysli něco jako metastatická afekce, ale mohlo by to mít také vztah k té pacientce, již bych chtěl mít místo *Irmy*. Tato dáma totiž napodobuje, pokud to mohu posoudit, tuberkulózu.

Infiltrovaná kožní partie na levém rameni. Ihned vím, že je to můj vlastní revmatismus v rameni, který pravidelně pociťuji, když zůstanu vzhůru hluboko do noci. I slova ve snu znějí dvojnásobně: *což ... cítím stejně jako on*. Myslí se, cítím na vlastním těle /jako on na *Irmině*/. Ostatně mě napadá, jak nezvykle zní výraz „infiltrovaná kožní partie“. Na „infiltraci vlevo vzadu nahoře“ jsme zvyklí; vztahovala by se na plíce, a tím zase na tuberkulózu.

Přes šaty /Trotz des Kleides/. To je ovšem jen vsuvka. Děti v nemocnici jsme samozřejmě vyšetřovali svlečené; je to vlastně opak k postupu, jak se musejí vyšetřovat dospělé ženské pacientky. O jednom vynikajícím klinikovi se vyprávělo, že svoje pacientky tělesně vyšetřoval vždycky jen přes šaty. Zbytek mi není jasný, a otevřeně řečeno, nemám chuť se do toho pouštět hlouběji.

Dr. M. říká: Nepochybně je to infekce, ale to nic. Přidá se ještě dysenterie a jed se vyloučí. To mi sice připadá nejprve směšné, ale musí to být, stejně jako to všechno ostatní, rozebráno. Když se na to podíváme blíže, dává to přece jen nějaký smysl. U pacientky jsem

²⁶ Doslova, aby „stál při (mně)“, jako ve snu.

²⁷ Nejprve s kokainem a teď zase se sulfonalem, to jsou dost divoké historky, možná ale ne zas tak výjimečné, v tomto zřejmě v průkopnickém a experimentujícím období dějin medicíny.

²⁸ Předtím šlo o nahrazování osob pacientek, s přáním po přítelkyni *Irmy*.

²⁹ Jones (1953, s. 253) zmiňuje, že J. Breuer (dr. M.) odmítl Freudův návrh zkoumat společně sexuální kořeny hysterie.

³⁰ Jak uvádí překladatel O. Vochoč, jedná se o dvě postavy kdysi hojně čteného románu od Fritze Reutera.

³¹ Měl asi všechno hned „fix und fertyk“.

našel lokální difteritis.³² Z doby onemocnění své dcery si vzpomínám na diskusi o difteritidě a diftérii. Difterie je celková infekce, která pochází z lokální difteritidy. Takovou celkovou infekci dokládá Leopold tím ztemněním, z něhož by se dalo usuzovat na hejno /**Herde**/ metastází. Myslím si ale, že při diftérii k takovýmto metastázím nedochází. Připomínají mi spíše pyémii.³³

Ale to nic, to je útěcha. Myslím, že sem zapadá následovně: poslední část snu přinesla ten obsah, že bolesti pacientky pocházejí z těžké organické afekce. Tuším, že i tímto chci jen se sebe sejmout vinu. Za přetrvávání difteritické choroby nelze učinit zodpovědnou psychickou léčbu. Jenom se trochu stydím, že Irmě připisuji tak těžkou chorobu, a to pouze proto, abych se sám ospravedlnil. Vypadá to tak krutě. Potřebuji tedy ujištění, že to dobře dopadne, a nezdá se mi špatně zvoleno, že útěchu vkládám právě do úst osoby dr-a M. Tady se už ale vzdaluji od snu, takže je třeba vysvětlení.

Proč je ale tahle útěcha tak nesmyslná?

Dysenterie: Jakási vzdálená teoretická představa, že se chorobné látky mohou vyloučit střevní cestou. Chci si tím udělat legraci z dr-a M. za množství jeho z daleka přitahovaných vysvětlení, zvláštních patologických souvislostí?³⁴ K dysenterii mě napadá ještě něco jiného. Před několika měsíci jsem převzal jednoho mladého muže s podivnými potížemi se stolicí, jehož případ ošetřovali jiní kolega jakožto „anémii s podvýživou“. Poznal jsem, že jde o hysterii, nechť jsme ale na něm zkoušet svou psychoterapii, a poslal jsem ho na cestu po moři. A před několika dny jsem od něj dostal zoufalý dopis z Egypta, že tam prodělal nový záchvat, který lékař prohlásil za dysenterii.³⁵ Domnívám se sice, že tato diagnóza je jen omylem neznalého kolegy, který se nechal oklamat hysterií; ale nemohl jsem se přesto ušetřit výčitek, že jsem tohoto nemocného dostal do situace, kde by si k hysterické afekci střeva přivodil ještě jednu organickou. Dysenterie zní dál podobně jako difterie, jejíž jméno ve snu nepadne.

Ano, musí tomu být tak, že si tou útěšnou prognózou *Přidá se ještě dysenterie* atd. dělám legraci z dr-a M., neboť se rozpomenu, že před několika lety něco téměř stejného vyprávěl se smíchem o jednom kolegovi. Byl s tímto kolegou přivolám ke konzultaci nad jedním těžce nemocným pacientem a cítil povinnost tomu druhému, jenž se zdál oplývat radostnou nadějí, připomenout, že pacient má v krvi bílkovinu. Kolega se však nenechal zmást, nýbrž s klidem odtušil: *To nic*, pane kolego, *tahle* bílkovina se už vyloučí! – Už tedy nepochybuji, že tento úsek snu obsahuje výsměch na adresu kolegů neznalých hysterie. Jako na potvrzení mi teď bleskne: ví dr. M. o tom, že projevy jeho pacientky, Irminy přítelkyně, které vzbuzují obavy z tuberkulózy, také pocházejí z hysterie? Rozpoznal hysterii nebo ho ona „nachytala“?

Jaký motiv ale mohu mít, že s tímto přítelem tak špatně zacházím? To je velmi jednoduché: dr. M. je s mým „Lösung“ pro Irmu srozuměn právě tak málo jako Irma sama. Takže jsem se tímto nyní pomstil už dvěma osobám, Irmě slovy: Jestli máš ještě nějaké bolesti, tak je to tvoje vlastní vina³⁶, a dr-ovi M. zněním té nesmyslné útěchy, již jsem mu vložil do úst.

Okamžitě víme, kde se ta infekce vzala. Tahle okamžitá znalost ve snu je podivná. Právě předtím jsme to ještě nevěděli, neboť infekce byla prokázána až Leopoldem.³⁷

³² Tedy nějaké ložisko záškrtu.

³³ Pyémie je stav, kdy v krvi kolují infikované tromby nebo hnis.

³⁴ Jak uvidíme dále, Freudův přítel W. Fliess ovšem produkoval také dost rozvětvené etiologie.

³⁵ Když by podle Freuda asi šlo o hysterický průjem.

³⁶ Čtenář si asi povšiml, že občasné citace ze snu neodpovídají absolutně přesně znění původního zápisu, ale to ani v originálu ne; k posunu významu ovšem nedochází.

³⁷ Chce tím Freud říci, že pro onu náhlost znalosti není žádný podklad? Původní výraz pro „okamžitě“ ostatně zněl „unmittelbar“, tj. „bezprostředně“. Chudák Otto předtím stál jen vedle, a teď zde bude hned určen jako viník.

Přítel Otto jí dal, když jí nebylo dobře, injekci. Otto skutečně vyprávěl, že byl během svého krátkého pobytu u Irminy rodiny přivolán do nedalekého hotelu, aby tam někomu, komu se náhle udělalo špatně, dal injekci. Injekce mi připomínají opět onoho nešťastného přítele, který se otrávil kokainem. Poradil jsem mu ho jako prostředek jen k internímu /perorálnímu/ použití během odvykání na morfium; ale on si okamžitě začal dávat kokainové injekce.

Propylový preparát, ... propylen ... kyselina propionová. Jak jsem přišel k tomuhle? Tentýž večer, po němž jsem pak psal chorobopis a zdál se mi sen, otevřela moje paní láhev s likérem, na níž bylo napsáno „Ananas“ a kterou nám daroval náš přítel Otto. Měl totiž zvyk obdarovávat nás při nejrůznějších příležitostech; snad ho z toho někdy nějaká manželka vyléčí. Z tohoto likéru se ale linul takový pach přiboudliny, že jsem se zdráhal ochutnat. Moje paní prohlásila: Tuhle láhev dáme služebnictvu, ale já, ještě opatrnější, jsem to zakázal s lidumilnou poznámkou, že ani oni by se neměli otrávit.³⁸ Pach přiboudliny (amyl ...) ve mně zjevně vzbudil vzpomínku na celou řadu: propyl, methyl atd., která snu dodala propylenové preparáty. Přitom jsem ovšem provedl substituci, zdálo se mi o propylenu, zatímco jsem si čichl amylu, ale takového substitute jsou možná právě v organické chemii dovoleny.

Trimethylamin. Ve snu vidím chemický vzorec této látky, což každopádně svědčí o velkém vypětí mé paměti, a vidím ten vzorec tučně vytištěný, jako když se chce vyzdvihnout něco obzvláště důležitého z okolního kontextu. K čemu mě tedy vede trimethylamin, když mě tímto způsobem na sebe upozorňuje? K rozhovoru s jedním svým jiným přítelem, jenž už dlouhé roky ví o všech mých rodících se pracích, právě tak jako já o těch jeho. Sdílel mi tehdy určité myšlenky týkající se sexuální chemie a mezi jiným zmínil, že v trimethylaminu spatřuje jeden z produktů sexuální výměny látek.³⁹ Tato látka mě tedy přivádí k sexualitě, k onomu faktoru, jemuž připisuji pro vznik nervových afekcí, které se snažím léčit, největší význam. Má pacientka Irma je mladá vdova; jestliže mi jde o to, abych si omluvil neúspěch její léčby, bude nejlepší, když se budu odvolávat na tuto skutečnost, kterou by její přátelé tak rádi změnili.⁴⁰ Ostatně, jak podivuhodně je takovýto sen utkán! Vždyť ta druhá, kterou mám ve snu za pacientku místo Irmy, je také mladá vdova.

Už tuším, proč vzorec trimethylaminu zabral ve snu tak široké místo. V tom jednom slově se totiž spojuje mnoho důležitých věcí⁴¹: trimethylamin není jen narážkou na nesmírně mocný faktor sexuality, nýbrž také na osobu, jejíž souhlas se mnou si s uspokojením připomínám, jakmile se cítím se svými názory osamocen. Že by se tento můj přítel, jenž hraje v mém životě tak velkou roli, už dál v myšlenkovém předivu snu nevyskytl? Ale ano; je totiž mimořádným expertem na účinky vyvolané afekcemi nosu a přilehlých dutin, a také odkryl pro vědu několik nanejvýš zajímavých souvislostí mezi nosními mušlemi a ženskými sexuálními orgány.⁴² (Ty tři řasnaté útvary v Irmině krku.) Nechal jsem u něho Irmu vyšetřit, zda její žaludeční bolesti nejsou nosního původu. On sám ale trpí hnisáními nosu, které mi dělají starost, a na to asi naráží ona pyémie, jež mě napadá při metastázách ve snu.

Takové injekce se nedávají tak lehkověžně. Výčitka lehkověžnosti se zde hází přímo na přítele Ottu. Asi jsem si i něco takového to odpoledne pomyslel, když se mi zdálo, že svými

³⁸ Po kolikáté už otrava?

³⁹ „Sexualstoffwechsel.“ O. Vochoč zde navrhuje „metabolismus“, ale není jisté, zda jde o něj; tipoval bych, že spíš než výměna látek v rámci jedince (metabolismus) se zde opravdu myslí mísení a reagování sekretů partnerů při a po styku.

⁴⁰ To celou věc situuje do tzv. aktuálních neuróz, tj. těch způsobených hromaděním libida. Kdyby Irma pravidelně souložila, nedostala by neurózu, podle Freuda; kdyby se do ní dostávalo semeno, měnící se na trimethylamin, podle paralelní teorie W. Fliesse? Slyšel jsem kdysi pověru, že nedostatek semene ve vagíně vede k vyrážce pleti.

⁴¹ Takže zde by bylo ono zahuštění podhoubí, z něhož pak vyrůstá sen?

⁴² Docela bláznivé, ne? To je tak na úrovni rčení (o mužích) „podle nosa poznáš kosa“.

slovy a pohledem prozrazuje zaujetí stanoviska proti mně. Bylo to cosi: jak lehce se nechá ovlivnit; jak lehko je hotov s úsudkem. – Kromě toho mi věta výše opět připomíná onoho zemřelého přítele, jenž se tak rychle rozhodl pro injekce kokainu. Já jsem přitom *injekce* s touto látkou, jak jsem už řekl, vůbec nemínil. Při výčitce za lehkovážné zacházení s oněmi chemickými látkami, kterou vznáším vůči Ottovi, si všimnu, že už se zas dotýkám historie té nešťastné Mathildy, z které pro mě může vyplývat stejná výčitka. Zjevně zde shromažďuji důkazy o vlastní svědomitosti, ale i o jejím opaku.

Ani ta stříkačka nebyla pravděpodobně čistá. Další výčitka Ottovi, která ale pochází odjinud. Včera jsem náhodou potkal syna jedné dvaosmdesátileté paní, které musím denně dávat dvě injekce morfia.⁴³ V současné době je ta dáma na venkově, a doslechl jsem se, že dostala zánět žil. Ihned jsem si pomyslel, že se musí jednat o infiltrát ze znečištěné stříkačky. Chlubím se tím, že jsem jí za dva roky nezpůsobil ani jediný infiltrát; neustále samozřejmě dbám na to, aby stříkačka byla čistá. Jsem prostě svědomitý. Od zánětu žil přecházím zase ke své paní, která v jednom těhotenství trpěla městnáním v žilách, a nyní se mi ve vzpomínce vynořují tři podobné situace, s mou ženou, s Irmou a se zemřelou Mathildou, jejichž totožnost mi zjevně dala právo, abych ty tři osoby ve snu dosazoval jednu za druhou.

Tím je výklad snu hotov.⁴⁴ Během této práce jsem se snažil ubránit se všem nápadům, k nimž mě podněcovalo srovnání mezi obsahem snu /**Trauminhalt**/ a za ním skrytými myšlenkami snu /**Traumgedanken**/.⁴⁵ Průběžně mi také vyplynul „smysl“ /„**Sinn**“/ snu. Zaregistroval jsem záměr /**Absicht**/, který se uskutečňuje prostřednictvím snu a který musel být motivem pro snění. Sen plní několik přání /**Wünsche**/, která ve mně nabudily události večera předtím (zpráva od Otty, sepisování chorobopisu). Výsledkem snu totiž je, že dosud trvajícími potížemi Imy nejsem vinen já, nýbrž Otto. Protože mě Ottova poznámka o neúplném vyléčení Imy podráždila, tak mě sen na něm mstí tak, že výtku obrací proti němu. Sen mě osvobozuje ze zodpovědnosti za Irmin stav tím, že ho převádí na jiné faktory (celá řada zdůvodnění). Sen tak zobrazuje /**stellt dar**/ určitý průběh věcí /**Sachverhalt**/ tak, jak bych si přál; *jeho obsahem /Inhalt/ je tedy splnění nějakého přání /Wunscherfüllung/, jeho motivem je nějaké přání.*⁴⁶

To zatím bije do očí. Ale díky hledisku splnění přání rozumím také mnoha věcem v detailech snu.⁴⁷ Mstím se Ottovi nejen za to, že šel proti mně uspěchaně do opozice tím, že mu připisují uspěchaný lékařský zákrok (ona injekce), ale mstím se i za špatný likér, který byl cítit přiboudlinou, a nacházím ve snu také možnost pro výraz, jak obě výčitky sjednotit: injekci s propylenovým preparátem. To mi ale ještě nestačí, a tak pokračuji ve své pomstě tím, že ho ve snu konfrontuji s jeho spolehlivějším konkurentem. Jako bych tím říkal: Toho mám radši než tebe. Otto ale není jediná osoba, která má pocítit váhu mého hněvu. Mstím se také na své nepoddajné pacientce tím, že ji vyměňuji za jinou bystřejší a poddajnější. Ani dr. ovi M. nenechávám projít jeho námitky /vůči mé metodě/ jen tak, nýbrž mu vyjadřuji

⁴³ Opravdu mi to připadá dost divoká doba medicíny.

⁴⁴ *I když jsem, pochopitelně, úplně všechno, co mě napadlo, neuvedl.*

⁴⁵ Co se tím probouha myslí? Obsah snu je manifestní znění, myšlenky snu latentní význam. Co by bylo jejich srovnávání, „der Vergleich“? Možná se to myslí tak, že se nesměl smazávat rozdíl mezi jednou a druhou rovinou, že nesměly nějak splynout; k tomu bylo nutné postupovat po významu jednotlivých částí snového obsahu, ať cesta vypadala jakkoli bizarní. Nejde nakonec o pokračování myšlenky o tělu houby, jehož podhoubí se všemi jeho místy a zakončeními nevstupuje do hry?

⁴⁶ Co se získá touto větou? Zjevně se chce říci, že motivem, proč se sen rozběhl, je nějaké přání. Sen sám je pak zobrazení, inscenování, představení (*Darstellung*), jímž se toto přání splňuje.

⁴⁷ „Detaily“ zde jako by byly dány do rozdílu vůči *obsahu*, „Inhalt“. Ten by tedy představoval cosi jako to hlavní, kvůli čemu se sen zdál, to, „o čem to celé je“, nějaké résumé. To potvrzuje předchozí poznámku o nesrovnávání obsahu a myšlenek, kterou jsou již takto zkoušel vyložit: za pomoci „houby“ a jejího „podhoubí“.

zřetelnou narážkou svoje mínění, že je ohledně této věci v pozici ignoranta („*Přidá se ještě dysenterie* atd.“). Ano, vypadá to, že se od něj odvracím a obracím se k někomu jinému, k většímu znalci (k mému příteli, jenž mi vyprávěl o trimethylaminu), stejně jako předtím od Irmy k její přítelkyni a od Otty k Leopoldovi. Zbavte mě těchto lidí, dejte mi místo nich jiné tři podle mého gusta, až už mám pokoj od výčitek, které jsem si přece snad nezasloužil! Neopodstatněnost těchto výčitek samotných se ve snu prokazuje v největší možné šíři. Že má Irma bolesti, z toho být obviněn nemohu, neboť si za ně může sama, když se zdráhá přijmout moje „Lösung“. Nic mi po Irminých bolestech není, neboť jsou organického původu a /mou/ psychickou léčbou zcela nevyléčitelné. Irminy potíže lze upokojivě vysvětlit tím, že je to vdova (trimethylamin!), a na tom přece já nemohu nic změnit. Irminy potíže způsobila neopatrná injekce od Otty, injekce s látkou, která se k tomu nehodila a jakou bych já nikdy neadministroval. Irminy potíže pocházejí z injekce nečistou stříkačkou, stejně jako zánět žil oně staré dámy; když přitom já sám nikdy nic takového svými injekcemi neudělám. Všimnu si ovšem, že tato vysvětlení Irminých potíží, která mají všechny za účel, aby mě zbavila viny, se mezi sebou neshodnou, ale že se vlastně vzájemně vylučují. Celý plaidoyer – a tento sen není nic jiného – připomíná silně obhajování se jednoho muže, který byl nařčen svým sousedem, že mu vrátil od něj vypůjčený kotel v poškozeném stavu.⁴⁸ Zaprvé, že mu ho vrátil neporušený, zadruhé, že kotel už díru měl, zatřetí, že si od souseda žádný kotel nepůjčil. Avšak tím lépe; když se alespoň jedna z těchto tří různých obhajob uzná jako neprůstřelná, pak musí onen muž osvobozen.

Ve snu se rozehrávají ještě jiná témata, jejichž vztah k mému zproštění viny za Irminu nemoc už není tak průhledný⁴⁹: nemoc mé dcery /Mathilde/ a stejnojmenné pacientky, škodlivost kokainu, afekce mého pacienta na cestě po Egyptě, starost o zdraví mé paní, mého bratra a dr-a M., mé vlastní tělesné potíže, starost o nepřítomného přítele, jenž trpí hnisáním nosu. Když však všechno tohle obsáhnu náraz pohledem, spojí se to do jednoho jediného myšlenkového okruhu, s přibližnou etiketou⁵⁰: starost o zdraví, vlastní a cizí, lékařská svědomitost. Vzpomínám si na nejasný trapný pocit, když mi Otto přinesl zprávu o Irmině stavu. Ve snu se snažím za pomoci tam rozehraného myšlenkového okruhu dodatečně /**nachträglich**/ vyjádřit onen prchavý pocit. Je to, jako by mi říkal: nebereš svoje lékařské povinnosti dost vážně, nejsi svědomitý, nedodržíš, co slíbíš. V reakci na to se mi nabídl k použití onen myšlenkový okruh, abych mohl podat důkaz, v jak vysoké míře jsem svědomitý, jak moc mi leží na srdci zdraví mých rodinných příslušníků, přátel a pacientů. Stojí za povšimnutí, že mezi tímto myšlenkovým materiálem jsou i trapné vzpomínky, které hovoří spíš pro moje obvinění, jež připisují svému příteli Ottovi, než pro moje ospravedlnění. Materiál je tím jako by nestranný, avšak je zde nepopiratelná souvislost této širší látky /**dieses breiteren Stoffes**/, na níž sen spočívá, s užším tématem snu, z něhož vzešlo přání nenést vinu na nemoci Irmy.⁵¹

Nechci tvrdit, že jsem smysl /**Sinn**/ tohoto snu odkryl v jeho úplnosti, že je jeho význam bez mezer /**lückenlos**/.⁵²

⁴⁸ Viz tento židovský vtip ve Freudově knize *Vtip a jeho vztah k nevědomí* (původně 1905; SP 6, s. 55).

⁴⁹ „Zproštění viny za Irminu nemoc“ tedy vystupuje jako onen *obsah* snu, jeho pragmatika, jeho poselství ke snícimu, to, co mu sen chce říci. Na tom je vidět, jak Freud uvnitř textu diferencuje, jako by měl nějakou teorii textu, textologii. O tom se běžně vůbec nepíše, přechází se to.

⁵⁰ Jako by si tady Freud dělal cosi jako „pojmovou mapu“, concept map.

⁵¹ Vidíme, že se zde opět vrací obraz zahuštěného podhoubí, z něhož, jako z „užšího tématu“, se pak zvedá „přání snu“ či „snové přání“. Možná by šlo mluvit o hlavním *literárním motivu* textu. To pak asi dovoluje Freudovi tvrdit, že některé další věci je možné nechat stranou (a nejt třeba do celé sexuality, která sen provází).

⁵² Co je zase tohle?! Buď je „smysl“ ono formulované přání, a pak zde už žádná mezera nemůže být, nebo je smyslem jakási „pojmová mapa“ textu snu, a pak v ní mohou být opravdu nepropojená, vynechaná místa. Nebo by si člověk tuto druhou verzi mohl představit v rámci tradičního hermeneutického kruhu a k němu náležejícího požadavku, aby byla interpretována každá část textu, žádná neponechána stranou.

Mohl bych se u něj zdržet ještě dlouho, vybírat z něho další objasnění /**Aufklärungen**/ a nastolovat nové hádanky⁵³, které nadhazuje. Vím sám o místech /**Stellen**/, ze kterých se dají vysledovat další myšlenkové souvislosti⁵⁴; ale ohledy, které člověk zvažuje při každém svém vlastním snu⁵⁵, mě od výkladu odrazují. Kdo by měl hned po ruce pokárání za takovou zdrženlivost, ať se sám pokusí být otevřenější než já. Spokojuji se pro tento moment s nově získaným poznáním: když se přidržíme zde naznačené metody výkladu snů, shledáme, že sen skutečně smysl má a že není vůbec výrazem jakési na kousky rozdrobené /**zerbröckelten**/ činnosti mozku, jak si to přejí autority. *Po dokončení výkladové práce lze sen určit jakožto splnění přání.* (Freud, s. 125-139)

⁵³ Takže by se tato práce sestávala asi ze dvou opačných postupů a jejich výsledků: neprobraná místa, dosavadní hádanky objasňovat vs. nové hádanky nastolovat.

⁵⁴ Které by tedy jako nitě samy vytvořily další klubka, hustá místa podhoubí, na něž by pak šla připevnit další hierarchicky nadřazená tematická etiketa, titulek?

⁵⁵ Ohledy na sebe nebo na sebe vůči svým blízkým?